

شیخ صدوق

ابوجعفر محمد بن علی ابن بابویه قمي ملقب به شیخ صدوق از پیشتازان علم حدیث و از مردان نامی جهان اسلام در سال 305 ه.ق چون ستاره ای در آسمان روایت و فقاہت در شهر مقدس قم طلوع کرد.

ابوجعفر محمد بن علی ابن بابویه قمي ملقب به شیخ صدوق از پیشتازان علم حدیث و از مردان نامی جهان اسلام در سال 305 ه.ق چون ستاره ای در آسمان روایت و فقاہت در شهر مقدس قم طلوع کرد. ولادت این عالم فقیه با آغاز نیابت حسین بن روح سومین نائب خاص امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) هم زمان بوده است.

پدر بزرگوار شیخ صدوق علی بن الحسین بن بابویه قمي، از فقهای بزرگ اسلام و در زمان امام حسن عسگری (ع) و امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) می زیسته و مورد احترام آن امامان بوده است. در نامه ای که امام حسن عسگری (ع) به علی بن بابویه نوشته وی را با کلماتی چون: شیخ معتمد و فقیه من خطاب کرده است. پدر شیخ صدوق در قم دنیا آمد و زندگی را آنجا گذراند و در همان شهر نیز وفات کرده است. پدر شیخ صدوق در ایام زندگی پر برکت خویش نزدیک دویست جلد کتاب تألیف کرده است.

دعای ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه):

عمر با برکت علی بن بابویه پدر شیخ صدوق از پنجاه می گذشت و هنوز فرزندی نداشت و بسیار دوست می داشت که خداوند به او فرزند صالحی عنایت کند، از این رو به حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه) متوسل شده طی نامه ای به وسیله حسین بن روح که یکی از نمایندگان خاص امام زمان بود تقاضای دعا کرد تا آن حضرت از خداوند، فرزند صالحی برای او بخواهد. ولی عصر (عج) دعا کرده و برای ابن بابویه نوشتند: «برای تو از خداوند خواستیم دو پسر روزیت شود که اهل خیر و برکت باشند.« پس از دعای امام زمان بود که ابن بابویه صاحب فرزندی شد که نامش را محمد نامید و بعدها عالمی بزرگ و فقیه ای نام آور شد. او همان شیخ صدوق است.

دوران کودکی:

شیخ صدوق دوران کودکی و آغاز جوانی را در دامان علم و فضیلت و تقوای پدر بزرگوارش علی بن بابویه سپری کرد. صدوق در محضر پدر، علوم و معارف را همراه با تربیت های عملی و اخلاقی فرا گرفت. پدری که در اوج علم و فقاہت و شهرت، زندگی خود و فرزنداناش را از راه مغازه ای کوچک در بازار قم و در نهایت زهد و قناعت می گذرانید. شیخ صدوق بیش از بیست سال از دوران پر برکت حیات پدر را درک کرد و در سن 22 یا 23 سالگی بود که دست روزگار دامان پر مهر محبت پدر را از او گرفت!

نبوغ ذاتی:

خانواده اصیل و اهل علم شیخ صدوق و پرورش یافتن در دامان پدری فقیه و وارسته از یک سو، و نیزهوشی، ذکاوت، حافظه فوق العاده قوی و استعداد ذاتی او از سوی دیگر موجب گردید در مدتی کوتاه به قله های بلندی از کمالات انسانی دست یابد و در کمتر از بیست سالگی هزاران حدیث و روایت با راویان آن ها را به حافظه بسپارد. استاد صدوق محمد بن علی الاسود درباره حافظه و اشتیاق وافر شیخ صدوق به آموختن می فرمود: «این میل و اشتیاق به علم و دانش که در صدوق وجود دارد مایه شگفتی نیست زیرا او به دعای امام زمان متولد شده است.« خود شیخ صدوق بارها می فرمود: «من به دعای صاحب الامر متولد شده ام.«

استادان شیخ صدوق:

شاید بتوان گفت یکی از عوامل مؤثر در موفقیت صدوق استادان بسیار زیادی است که دیده و از خرمن علوم آن ها خوشه ها برگرفته است. او ابتدا از محضر پدر خود علی بن بابویه درس آموخت و افزون بر آن در مجالس و محافل درسی بزرگان علم و ادب حاضر می شد، به گونه ای که بعضی از علما گفته اند: تعداد استادان صدوق از دویست نفر متجاوز است. از جمله بزرگانی که صدوق از محضر آنها بهره برده می توان به ابوجعفر محمد بن یعقوب کلینی نویسنده متاب گرانمایه اصول کافی اشاره کرد.

کلینی و صدوق:

پس از مرحوم کلینی نویسنده کتاب ارزشمند اصول کافی، صدوق از بزرگترین محدثان عصر خود به شمار می آید که علاوه بر ضبط و نقل حدیث، در علوم دیگر نیز تبحر داشته و تألیفات بسیاری از خود به جای گذاشته است. صدوق سالها از محضر کلینی استفاده نموده و به شنیدن و جمع آوری احادیث ائمه (ع) مشغول بوده است؛ اما بر خلاف شخصیت علمی کلینی که بیشتر از جهت جمع آوری، بررسی و نقل حدیث مشهور است، شیخ صدوق در سه زمینه روایت، مباحث کلام و فقه برجسته و ممتاز بوده است.

شاگردان شیخ صدوق:

صدوق، به خوبی دریافته بود که بهترین شیوه برای حفظ و حراست از سخنان پیشوایان دین که در هر زمان ممکن است مورد تعرض و دستبرد قرار گیرد، انتقال به سینه دلسوختگان مکتب اهل بیت می باشد؛ از همین رو با پرورش شاگردان و طالبان دانش، به نگهداری و صیانت از این میراث گران بها پرداخت. از میان مهم ترین شاگردان وی می تواند به دانشمند بلند آوازه، محمد بن عثمان معروف به شیخ مفید نام برد که خدمات بسیاری به جهان اسلام ارائه کرد، و آثار به جای مانده از وی حکایت از وسعت معلومات او دارد.

آثار شیخ صدوق:

شیخ صدوق این عالم بزرگ و محدث گران قدر تألیفات با ارزش بسیاری از خود به جا گذاشت. شیخ طوسی در این باره می نویسد: 171#&؛ او سیصد کتاب تألیف کرده است؛ کتاب های شیخ صدوق همه در نهایت نیکویی و استحکام و در زمینه های متنوعی نوشته شده اند، که این خود نشانگر قدرت علمی و آشنایی گسترده او با علوم اسلامی است. برخی از مهمترین آثار ایشان عبارتند از:

- 1- من لا یحضره الفقیه (دومین کتاب از چهار کتاب روایی معتبر شیعه در زمینه احکام الهی و فقه)
- 2- علل الشرایع (درباره فلسفه احکام و علت تشریح آن ها است)
- 3- کمال الدین و تمام النعمه (درباره اثبات وجود امام زمان و غیبت طولانی آن حضرت از نظر عقلی و نقلی)
- 4- الخصال
- 5- الامالی
- 6- عیون اخبار الرضا و

ابتکارات علمی:

فقاها و بزرگان مسلمان، شیخ صدوق را بیشتر با لقب رئیس المحدثین شناخته اند؛ زیرا او در شناخت احادیث، آگاه و در حفظ منابع و جمع آوری آن ها تلاش فراوان می کرده است. شیخ صدوق احادیث را به تناسب موضوعات مختلف دسته بندی و برای هر موضوع، باب جداگانه ای باز می کرد، مانند کتاب من لایحضره الفقیه یا عیون اخبار الرضا یا کتاب های دیگر صدوق که وی در هر یک از آن ها طبق اختلاف موضوعات و مزایا، باب های جداگانه ای گشوده است.

چهار کتاب معتبر شیعه:

برای آشنایی با اسلام ناب محمدی (ص) و شناخت حقایق قرآن ناگزیر به شناخت سنت پیامبر (ص) و اخبار و احادیث امامان معصوم هستیم، از سویی نیز وجود دروغگویان و حدیث سازان و درهم آمیختگی احادیث صحیح و جعلی، این شناخت دقیق را برای مردم مشکل می سازد؛ از این رو سه تن از بزرگان شیعه، کمر همت بسته و اقدام به جمع آوری و نوشتن چهار کتاب روایی ارزشمند کردند. این کتاب ها معروف به 171#&؛ کتب اربعه؛ و مؤلفان آن ها را 171#&؛ محمد بن ثلاث؛ می نامند؛ زیرا اسامی هر سه محمد و کنیه هر سه ابو جعفر بوده است.

- 1- اصول کافی، تألیف ابو جعفر محمد بن یعقوب کلینی، دارای 16199 حدیث؛
- 2- من لایحضره الفقیه تألیف ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه قمی ملقب به شیخ صدوق شامل 5963 حدیث؛
- 3- تهذیب، تألیف ابوجعفر محمد بن الحسن معروف به شیخ طوسی دارای 13590 حدیث و استبصار که این کتاب نیز تألیف شیخ طوسی است و 5511 حدیث دارد.

عصر حدیث:

عصر صدوق را باید عصر حدیث نامید دوره ای که با حرکت علمی گلینی آغاز و با تلاش های پیگیر و بی وقفه صدوق ادامه یافت. شیخ گلینی با این حرکت علمی جدید، مکتب حدیث نگاری اهل بیت (ع) را آغاز کرد و دیگران از جمله شیخ صدوق بنای مستحکم ضبط و نشر حدیث را بر آن بنیان نهادند. صدوق برای ادامه راهی که گلینی در آن قدم نهاده بود سفرهای علمی بسیاری انجام داد و کوشش های بی شماری کرد.

صداقت در گفتار و روایت:

از مسایلی که در علم رجال و شناخت راویان حدیث مطرح و سبب پذیرش حدیث محدثان می شود تصریح دانشمندان این رشته علمی به اطمینان و صداقت راوی است. عالمان دینی چنان اعتمادی بر شیخ صدوق داشته اند که تعبیر به این که ایشان مورد اطمینان است توهین به او گفته اند. شیخ صدوق را صدوق نامیده اند زیرا در نقل حدیث از ائمه (ع) خصوصاً امام صادق و امام باقر (ع) از راه صواب خارج نشده و در فهم آنها به خطا نرفته است. در کتب فقه و حدیث شیخ صدوق و پدر بزرگوار ایشان علی بن بابویه را صدوقین می گویند اما هرگاه شیخ صدوق گفته می شود منظور پسر محمد بن علی بن بابویه است نه پدر.

شیخ صدوق و غیبت صغری:

یکی از رویدادهای بسیار مهم سیاسی و اجتماعی زمان شیخ صدوق که آثار و عواقب آن دامن گیر بشریت گردید، قطع رابطه ظاهری امت اسلام با امام مسلمانان و فاصله افتادن بین مردم و رهبر معصومشان بود. پس از شهادت امام حسن عسگری در سال 260 ه. غیبت صغری امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) آغاز گشت و تا سال 329 ه. ادامه داشت در طی این مدت افرادی بین آن حضرت و مردم به عنوان نائبان خاص رابطان امام با مردم بودند. نواب امام در طول غیبت صغری چهار نفر بودند که از سوی امام عصر (عجل الله تعالی فرجه) به این سمت منصوب می شدند. شیخ صدوق در اوائل نیابت سومین نایب، حسین بن روح در حدود سال 305 دیده به جهان گشود؛ بنابراین تا سن 23 سالگی در زمان غیبت صغری می زیسته و دوران نیابت 2 نفر از نواب خاص امام زمان را درک کرده است که این خود از عوامل بسیار موثر در پیشرفت و تکامل علمی و خصوصاً معنوی صدوق بوده و توانسته خود را به بلندترین قله های نورانی علم و معنویت برساند.

شیخ صدوق از دیدگاه علما و بزرگان:

همه علما و فقها بزرگ اسلام با دیده احترام و تعظیم به شیخ صدوق نگریسته اند. عدالت او را تأیید کرده و مقام شامخ او را با عباراتی بلند تصدیق کرده اند. از آن جمله شیخ طوسی در کتاب الفهرست می نویسد: «#171؛ شیخ صدوق دانشمندی جلیل القدر و حافظ احادیث بود و در علماء قم از نظر حفظ احادیث و کثرت معلومات ماندنی نداشت.« سید بن طاووس می فرماید: «#171؛ شیخ صدوق کسی است که همه بر علم و عدالت او اتفاق نظر دارند و علامه مجلسی در توصیف صدوق می فرماید: «#171؛ شیخ صدوق از بزرگترین علمای گذشته است.«

هجرت به شهر ری:

شیخ صدوق از کسانی است که برای جمع آوری احادیث امامان معصوم (ع) به مسافرت های بسیار رفته است در این سفرها از استادان بزرگی استفاده کرده و خود نیز به تدریس و بحث می پرداخته است. صدوق برخی از کتاب های خود را در این سفرها تألیف کرده است. از جمله سفرهای شیخ صدوق سفر به شهرهای بخارا، نیشابور، طوس، اصفهان و بغداد بوده است. صدوق سرانجام به دعوت صاحب بن عباد نخست وزیر دولت آل بویه در زمان رکن الدوله دیلمی و مردم شهر ری، به آن شهر آمده، تشکیل حوزه و کلاس درس داد و به تدریس فقه و احادیث اهل بیت (ع) مشغول گردید.

وفات شیخ صدوق:

سرانجام شیخ صدوق این عالم بزرگوار پس از گذشت هفتاد و چند سال از عمر شریف و پر برکتش در سال 1381 ه. ق دعوت حق را لبیک گفت و در شهر ری دیده از جهان فرو بست. پیکر پاکش در میان غم و اندوه مردمان در نزدیکی مرقد مطهر حضرت عبدالعظیم مدفون گردید. امروزه آرامگاهش به نام ابن بابویه در شهر ری مشهور و قبر منورش زیارتگاه مسلمانان و محل استجابت دعای مؤمنان است.

کرامتی از شیخ صدوق پی از نهصد سال:

در عهد حکومت فتحعلی شاه قاجار در حدود سال 1238 ه. مرقد شریف صدوق که در اراضی ری قرار دارد به دلیل بارندگی های زیاد خراب شده و رخنه ای در آن پیدا می شود، برای تعمیر مرقد اطرافش را می کنند تا به سردابی که مدفن شیخ صدوق بود برخورد می کنند ناگهان بدن شریف صدوق را کاملاً سالم آنچنان که گویا تازه از حمام آمده باشد مشاهده می کنند و اثر خضاب را در انگشتان شریفش می بینند. 20 نفر از بزرگانی که خود شاهد این کرامت بوده اند می توان به میرزا ابوالحسن جلوه، حضرت آیت الله ملا محمد رستم آبادی و مرحوم والد حضرت آیت الله مرعشی نجفی حاج سید محمود مرعشی نام برد. آری این چنین است سرانجام عاشقان و دلدادگان کوی حضرت دوست که که مس وجود خود را با کیمیای محبت او به طلا مبدل ساختند. روحش شاد، یادش گرامی و راهش پررهرو.